

Interdisciplinary Legal Research

Jun 2024, 5(4): 23-32

Available online on: www.ilrjournal.ir

e-ISSN:2717-1795

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Evolving International Water Law: An Analysis of the Helsinki Conference Regulations and Their Impact on the Management of International Waterways

Seyed Reza Ehsanpour¹

Received:

16 Sep 2024

Revised:

19 Nov 2024

Accepted:

24 Nov 2024

Available Online:

22 Dec 2024

Keywords:

Water Resources,
Shipping,
International
Law, Sustainable
Management,
Environment.

Abstract

Background and Aim: The article examines the regulations governing water resources and navigation in international waterways and their impact on sustainable water resource management. It also analyzes the deliberations of the Water Resources Committee and the evolution of international water law in this domain.

Materials and Methods: **Materials and Methods:** This is a descriptive study.

Ethical Considerations: All ethical principles governing research have been observed in the presentation of this Translation.

Findings: The final report of the Water Resources Committee was presented in April 2004 and approved by the International Law Association (ILA) in August the same year. This report emphasized stakeholder participation, advancements in environmental considerations, and legal requirements for sustainable management of international water resources.

Conclusion: The study highlights the evolution of legal frameworks for international water resources and the significant role of ILA recommendations in shaping international institutions. These recommendations could contribute to the development of global regulations and the establishment of specific institutions for managing shared water resources.

1* Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, University of Shahed, Tehran, Iran.
(Corresponding Author) Email: Ehssanpour@gmail.com Phone: +989111164196

Please Cite This Article As: Ehssanpour, A (2024). "Evolving International Water Law: An Analysis of the Helsinki Conference Regulations and Their Impact on the Management of International Waterways". *Interdisciplinary Legal Research*, 5 (4): 23-32.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0)

مقاله ترجمه

(صفحات ۲۳-۳۲)

بررسی تکامل حقوق بین‌الملل منابع آبی؛ تحلیلی بر مقررات کنفرانس هلسینکی و تأثیر آن بر مدیریت آبراهه‌های بین‌المللی

سید رضا احسان‌پور*

۱. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

Email: Ehssanpour@gmail.com

دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۵ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۸/۲۸ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۳ انتشار: ۱۴۰۳/۱۰/۰۱

چکیده

زمینه و هدف: این مقاله به بررسی مقررات مربوط به منابع آبی و کشتیرانی در آبراهه‌های بین‌المللی می‌پردازد و تأثیر آن بر مدیریت پایدار منابع آبی را تحلیل می‌کند. همچنین به بررسی مذاکرات کمیته منابع آبی و تکامل حقوق بین‌الملل در این زمینه خواهد پرداخت.

مواد و روش‌ها: روش مطالعه و گردآوری اطلاعات و یافته‌های پژوهش اصلی، تحلیلی توصیفی بوده است.

ملاحظات اخلاقی: کلیه اصول اخلاقی حاکم در پژوهش، در ترجمه این مقاله رعایت شده است.

یافته‌ها: گزارش نهایی کمیته منابع آبی در آوریل ۲۰۰۴ ارائه و در آگوست همان سال توسط انجمن حقوق بین‌الملل (ILA) تصویب شد. این گزارش تأکید بر مشارکت ذی‌نفعان، پیشرفت‌های زیست‌محیطی و الزامات قانونی برای مدیریت پایدار آب‌های بین‌المللی دارد.

نتیجه‌گیری: تکامل حقوق حاکم بر منابع آبی بین‌المللی و نقش مهم توصیه‌های ILA در شکل‌گیری نهادهای بین‌المللی مورد بررسی قرار گرفت. این توصیه‌ها می‌توانند به بهبود قوانین جهانی و ایجاد مؤسسه‌های مشخص در حوزه مدیریت منابع آبی منجر شوند.

کلمات کلیدی: منابع آبی، کشتیرانی، حقوق بین‌الملل، مدیریت پایدار، محیط زیست.

مقدمه

مورد بحث قرار دهد. این مطالعه می‌تواند چشم‌اندازی جامع برای تکامل حقوق بین‌الملل منابع آبی و راهبردهای مؤثر در مواجهه با چالش‌های آینده ارائه نماید.

۲- روش تحقیق

این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی انجام می‌شود.

بحث و نظر

۱- سیر مقررات ۱۹۶۶ هلسینکی^۱

در سال ۱۹۶۶، کنفرانس ILA که در هلسینکی برگزار گردید، گزارش نهایی "کمیته مربوط به چگونگی مصرف آب‌های رودخانه‌های بین‌المللی"^۲ را مورد تصویب و قبول خود قرار داد. این کمیته جایگزین کمیته پیشین رودخانه‌ها که در سال ۱۹۵۴ شکل گرفته بود گردید. از وظائف این کمیته وضع مقرراتی کلی در مورد رودخانه‌های بین‌المللی بود؛ از این رو برای نخستین بار، حقوق آب‌های بین‌المللی شکل مدرن و قانونی به خود گرفت. مقررات مزبور که موسوم به مقررات هلسینکی گردید، مشتمل بر قواعد کلی، مصرف برابر از آب‌های حوزه رودخانه‌های بین‌المللی، موضوعات مربوط به آلوده نمودن آب‌ها، کشتیرانی و طرق پی‌شگیری و حل‌وفصل اختلافات می‌باشد.

۲- مهم‌ترین مقررات هلسینکی

۱-۲ اعمال مقررات هلسینکی - آبریزهای بین‌المللی^۳

در رابطه با منابع آبی بین‌المللی، موضوع تعریف جغرافیایی مطرح می‌شود. انجمن حقوق بین‌الملل (ILA) مفهوم «آبریز بین‌المللی» را مورد قبول قرار داده است. ماده ۲ مقررات هلسینکی، آبریز بین‌المللی را منطقه جغرافیایی می‌داند که مشترک میان دو یا چند کشور بوده و جریان آب اعم از آب‌های سطحی و زیر زمینی در آنجا فرو می‌ریزند.

بنابراین مشاهده می‌شود که ILA تعریف بسیار وسیعی را در مورد حوزه اعمال مقررات خود پذیرفته است. این رویکرد، اگر چه در بسیاری از معاهدات نظیر معاهده ۱۹۷۲ حوزه

در دنیای امروز، منابع آبی به‌عنوان یکی از ارزشمندترین و حساس‌ترین منابع طبیعی تلقی می‌شوند. با افزایش جمعیت، گسترش شهرنشینی و تأثیرات ناشی از تغییرات اقلیمی، چالش‌های مربوط به مدیریت پایدار منابع آبی و قوانین حاکم بر آبراهه‌های بین‌المللی بیش از پیش اهمیت یافته است. آب‌های بین‌المللی، که کشورهای متعددی را به یکدیگر متصل می‌کنند، نیازمند چارچوب‌های حقوقی جامع و منسجمی هستند تا ضمن رفع منازعات احتمالی، بهره‌برداری عادلانه و حفاظت از این منابع برای نسل‌های آینده تضمین شود.

کنفرانس هلسینکی در سال ۱۹۶۶، به‌عنوان یکی از رویدادهای برجسته در حوزه حقوق بین‌الملل منابع آبی، تلاش کرد تا اصول کلی و چارچوب‌های قانونی جامعی را برای مدیریت آب‌های مشترک ارائه دهد. این کنفرانس با تمرکز بر مسائلی چون استفاده منصفانه و معقول از منابع آبی، جلوگیری از آلودگی و تضمین آزادی کشتیرانی، توانست بستری برای ایجاد همکاری‌های بین‌المللی و تدوین قوانینی پایدار فراهم سازد.

در ادامه، کمیته منابع آبی انجمن حقوق بین‌الملل (ILA) با بررسی و تحلیل موضوعات مطرح شده در این کنفرانس، در سال ۲۰۰۴ گزارشی نهایی ارائه داد که به موضوعاتی نظیر مشارکت ذی‌نفعان، مدیریت پایدار منابع آبی و تأثیرات زیست‌محیطی پرداخت. این گزارش، گام مهمی در مسیر توسعه حقوق بین‌الملل منابع آبی به شمار می‌آید و ابزارهای قانونی نوینی را برای حل منازعات بین‌المللی و مدیریت بهتر آبراهه‌ها پیشنهاد داد.

مقاله حاضر با هدف بررسی مبانی حقوقی و تحلیل مقررات کنفرانس هلسینکی و گزارش نهایی کمیته منابع آبی، سعی دارد ضمن ارزیابی پیشرفت‌های صورت‌گرفته، تأثیرات این مقررات بر مدیریت منابع آبی و حفاظت از محیط‌زیست را

^۲. Committee on the Uses of Waters of International Rivers

^۳. International Drainage Basin

^۱. Yearbook of the International Law Commission 2 (1974), Part Two [357]- [359]; Yearbook of the International Law Commission 2 (1980), Part One [194]

رودخانه سنگال،^۱ معاهده ۱۹۸۷ رودخانه زامبسی،^۲ معاهده ۱۹۷۸ همکاری‌های آموزون،^۳ کنوانسیون ۱۹۹۴ در مورد همکاری در حفظ و مصرف پایدار رودخانه دانوب،^۴ و توافق‌نامه ۱۹۹۵ در مورد همکاری در توسعه پایدار حوزه رودخانه مکونگ،^۵ مورد تبعیت قرار گرفت لکن از آن جهت که بار مسئولیت سنگینی را بر کشورهای بالادست حوزه آبریز علی‌الخصوص در زمینه حفاظت محیط‌زیست تحمیل می‌نماید، مورد انتقاد قرار گرفته است.

از این‌رو، کمیسیون حقوق بین‌الملل از مفهوم «آبریز بین‌المللی» تبعیت نکرده و در پیش‌نویس خود به مفهوم «آبراهه‌های بین‌المللی» اشاره نمود. یکی از استدلال‌هایی که در حمایت از این نظر ILC و کمیته ششم مجمع عمومی ارائه شد این بود که مفهوم «آبریز» بیشتر بر پهنه ارضی منابع آب تکیه داشته و خواستار اعمال مقررات مزبور بر منطقه فیزیکی آبریز می‌باشد.^۶

در مباحث آکادمیک بین‌المللی این نظر مورد قبول قرار گرفته است که میان دو تعریف مزبور در مقام عمل تفاوت وجود دارد.^۷ شایان ذکر است که در موضوع روابط دو جانبه میان آمریکا و کانادا، دو مفهوم مزبور که در رابطه با مسائل مربوط به آب‌های مرزی مورد استفاده قرار گرفت، سبب شد که هر کدام از این کشورها به نتیجه متفاوتی از یکدیگر برسند.^۸ با این وجود این پرونده هیچ تغییری را در رویکرد ILA به وجود نیاورد و هنوز هم مفهوم «آبریز بین‌المللی» مورد متابعت قرار دارد.

۲-۲- استفاده معقول و برابر

اصلی‌ترین مسأله‌ای که در حوزه حقوق حاکم بر آب‌های بین‌المللی مطرح شده است مسأله تخصیص منابع آبی مرزی می‌باشد. انجمن حقوق بین‌الملل نیز این مسأله را بدقت مورد بررسی قرار داده است. مقررات ۱۹۶۶ هلسینکی نیز یک

بخش کامل را به مسأله استفاده معقول و برابر از منابع آبی مرزی اختصاص داده است.

در این رابطه توجه به ماده ۴ مقررات هلسینکی حائز اهمیت بسزایی می‌باشد. در این ماده آمده است: «هر یک از دولت‌های ساحلی حق دارند تا در حوزه قلمرو حاکمیت خود به استفاده معقول و برابر از منابع آبی آبریزهای بین‌المللی بپردازند.» اگرچه اصطلاح، معقول و برابر، در مجموع از وضوح کافی برخوردار نیست لکن در رابطه با توازن عوامل ذیربط مطرح شده و باید پاسخگوی شرائط حاکم بر پرونده‌های مطروحه باشد. پاراگراف ۲ ماده ۵ برخی از این عوامل را بیان نموده است:

- ویژگی جغرافیایی آبریز: به‌ویژه وسعت منطقه آبریز که در حوزه دو کشور قرار گرفته است،
- هیدرولوژی آبریز:^۹ به‌ویژه توزیع آب توسط کشورهای ساحلی،
- آب و هوای تأثیر گذار بر آبریز،
- استفاده‌های پیشین از آب‌های آبریز، به‌ویژه مصرف فعلی،
- میزان آلودگی آب در منطقه ساحلی هر یک از کشورها و
- اجتناب از اسراف در مصرف آب‌های آبریز.

طبق پاراگراف ۳ ماده ۵، ارزش هر یک از این عوامل در مقایسه اهمیت آن با سایر عوامل ذیربط مشخص می‌گردد. در تعیین اینکه منظور از سهم معقول و برابر چیست، تمامی عوامل مزبور در نظر گرفته شده و در مجموع، نتیجه‌ای در این مورد تحصیل خواهد شد. به‌علاوه، مقررات ۱۹۶۶ هلسینکی در مورد ارتباط میان انواع مصارف خاص از آبریز بحث می‌نماید. طبق ماده ۶ نوع خاصی و یا طیف خاصی از مصرف آبریز دارای ترجیح ذاتی نسبت به سایر انواع موارد مصرف نمی‌باشد. (هیچ‌گونه مصرفی بر نوع دیگر مصرف دارای مزیت ذاتی نمی‌باشد). براساس ماده ۷ نیز «نمی‌توان هیچ کشور ساحلی را از استفاده معقول فعلی خود از آبریز

^۶ cf Evensen Yearbook of the International Law Commission 2 (1983), Part One [167]- [168] Para 71

^۷ cf Lammers Pollution [110]- [113]

^۸ Birnie & Boyle International Law and Environment (2002) [326]-[328]

^۹ The Hydrology Basin

^۱ The 1972 Senegal River Basin Treaty

^۲ The 1987 Zambesi River Treaty, ILM 27 (1988) 1109 ff

^۳ The 1978 Treaty of Amazonian Co-operation

^۴ The 1994 Convention on Co-operation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River

^۵ The 1995 Agreement on the Co-operation for the Sustainable Development of the Menkong River Basin

یکدیگر از مزیت ذاتی برخوردار نمی‌باشند، لکن تصریح نموده که در این رابطه توجه خاص جهت پاسخ به نیازهای حیاتی بشر ضروری خواهد بود.

۲-۳- آلودگی:^۴

ماده ۱۰ مقررات هلسینکی بیان می‌دارد که با توجه به اصل استفاده معقول و برابر از آبهای آبریزهای بین‌المللی دولت‌ها موظف هستند تا از ورود ضرر اساسی به دولت ساحلی دیگر ممانعت به‌عمل آورده و تمامی تدابیر منطقی و متعارف را جهت کاستن از میزان آلودگی به‌اندازه‌ای که موجب ورود ضرر اساسی به دول ساحلی دیگر نشود به‌کار گیرند.

۳- تفصیل مقررات ۱۹۹۶ هلسینکی ما بین سال‌های ۱۹۶۶ تا ۱۹۹۹

هنگامی که کنفرانس حقوق بین‌الملل در سال ۱۹۶۶ گزارش نهایی را مورد تصویب قرار داد، کمیته‌ای را نیز جهت بررسی مسائل متعدد نظری و عملی تشکیل داد. کنفرانس هلسینکی، کمیته حقوق حاکم بر منابع آبی بین‌المللی را به‌منظور اجرایی نمودن برنامه تدوین مقررات بین‌المللی در خصوص مورد و انجام مطالعات پیرامون جنبه‌های خاصی از حقوق حاکم بر منابع آبی نظیر مسائل مربوط به آب‌های زیر زمینی، رابطه میان آب و سایر منابع طبیعی، استفاده‌های متعارف از آب، استفاده‌های غیر طبیعی از آب نظیر تولید برق، آبیاری، هم چنین کنترل سیل، تنظیم جریان آب، مقررات تفصیلی پیرامون کشتیرانی رودخانه‌ها و توجه بیشتر به مسأله آلودگی مناطق ساحلی و دریاها بستم بنا نهاد.^۵

از سال ۱۹۶۶ کمیته مزبور مقرراتی را پیرامون مسائل زیر تدوین نمود: کنترل سیل، آلودگی دریاها در مناطق قاره‌ای، حفظ و توسعه آبراهه‌های مشترک میان چند کشور که قابلیت طبیعی کشتی‌رانی را دارا می‌باشند، حفاظت از منابع آبی و تأسیسات آبی در زمان مخاصمات مسلحانه، اداره منابع آبی بین‌المللی، تنظیم جریان آبراهه‌های بین‌المللی، رابطه میان منابع آبی بین‌المللی و عوامل محیط‌زیست، آلودگی آب در

بین‌المللی، به بهانه استفاده آبی کشور ساحلی دیگر منع نمود» به‌علاوه پاراگراف ۱ ماده ۸ اذعان دارد که «مصرف معقول فعلی یک دولت ساحلی از آبریز مشترک همچنان قابل ادامه خواهد بود مگر آنکه وجود سایر ادله، اثبات نماید که تغییر در الگوی مصرف جهت فراهم کردن مصرف متقابل از آبریز تو سط دولت دیگر ساحلی لازم می‌باشد.» براساس پاراگراف ۳ ماده ۹ «بهره‌وری از آبریز مشترک را نمی‌توان استفاده فعلی از آن تلقی نمود و حال آنکه در زمان آغاز این بهره‌وری، مصرف معقول دیگری به‌طور متعارض از پیش وجود داشته باشد».^۱

مقررات هلسینکی اصل عدم ایراد ضرر را به‌عنوان قاعده مخصوص به خود نمی‌پذیرد. پاراگراف ۲ ماده ۵ یکی از عوامل تعیین «میزان معقول و متعارف مصرف» را بهره‌وری به اندازه‌ای دانسته است که «نیازهای مبنایی آن دولت را پاسخگو بوده و هم چنین ضرر اساسی‌ای را به دیگر دول ساحلی وارد نیاورد»، بنابراین می‌توان گفت که «ضرر وارد آمده به دولت ساحلی، تنها یک عامل در ارزیابی مصرف معقول و برابر بوده و جنبه تعیین کننده ندارد. زیرا در غیر این صورت، یعنی هنگام بهره‌برداری کامل از آبراهه، هر فعالیت جدیدی، از آن‌رو که ضرورتاً نسبت به استفاده فعلی و مصرف کنندگان آن زیان بار می‌باشد ممنوع خواهد بود».^۲

مشابه مقرراتی که در ماده‌های ۴ و ۵ مقررات ۱۹۹۶ هلسینکی به چشم می‌خورد توسط کمیسیون حقوق بین‌المللی در پیش‌نویس «مصارف غیر کشتی‌رانی از رودخانه‌های بین‌المللی» و پس از آن در کنوانسیون ۱۹۹۷ سازمان ملل در همین رابطه گنجانده شده است.^۳ باین‌وجود باید اشاره کرد که موضوع مربوط به رابطه میان گونه‌های متفاوت مصرف آبراهه‌ها که نخستین بار تو سط ILA مطرح گردید، در کنوانسیون مزبور به تفصیل مورد توجه قرار نگرفته است. اگرچه کنوانسیون سازمان ملل، ابراز داشته که در صورت بروز اختلاف و فقدان موافقت‌نامه‌های دو یا چند جانبه و یا عدم وجود عرف بین‌المللی در خصوص موضوع، هیچ کدام از انواع گونه‌های مصرف آبراهه‌ها، نسبت به

^۳. cf Articles 5 and 6 of the UN-Convention (ILM 36(1997) 700ff)

^۴. Pollution

^۵. Al Utton (ed.) *The Work of the International Law Association on the Law of International Water Resources* (1996)

^۱. A use will not be deemed an existing use if at the time of becoming operational it is incompatible with an already reasonable use

^۲. L. Caflisch "Regulation of the Uses of International Watercourses" in Salman/Boission(1998) 3ff, 8f and 13

شده و جهت هماهنگی با وضعیت کنونی حقوقی نیازمند بازنگری و اصلاح می‌باشد.^۵ ادغام مزبور تنها در کنار هم قرار دادن مصوبات پیشین و شکل‌گیری مقرراتی جامع را به دنبال داشت لکن فاقد ملاحظات بود که در بستر توسعه حقوق حاکم بر آبراهه‌ها در خلال این سال‌ها به وجود آمده است. هدف اصلی نیز از این طرح فراهم کردن سندی جامع در عرصه کاری ILA می‌باشد. در کنفرانس ۲۰۰۰ لندن، انجمن حقوق بین‌الملل به طرح مزبور اشاره نمود و از کمیته انجمن خواست تا به راه خود در وضع مقررات جدید حاکم بر منابع آبی ادامه دهد.^۶

۵- عملکرد کمیته منابع آبی ILA

در پرتو توسعه آبراهه‌های منطقه‌ای و هم چنین توسعه‌های اخیر در حوزه حقوق بین‌الملل، مانند کنوانسیون ۱۹۹۷ سازمان ملل، و تکامل سایر حوزه‌های حقوق بین‌الملل، مانند حقوق محیط‌زیست، ILA اقدام به بازنگری حجم و سیعی از مقررات مصوب خود در طول دهه‌های گذشته نمود.

موضوع چگونگی این بازنگری و چرایی آن، در نشست‌های مختلف کمیته، ما بین سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۰ به طور مفصل مورد بحث و بررسی قرار گرفت. کمیته مزبور نهایتاً با اجماع آراء تصویب کرد که «کار آتی این کمیته، توجه به مقررات جدید مربوط به آبراهه‌های بین‌المللی می‌باشد».

چنانچه در عبارت بالا مشاهده می‌شود، کمیته به مقررات جدید^۷ توجه نشان خواهد داد. مقصود از مقررات جدید نیز تا اندازه‌ای همان مقررات بین‌المللی اصلاح شده و به‌روز شده می‌باشد که از قبل توسط ILA مورد تصویب قرار گرفته بود و تا اندازه‌ای نیز موضوعات جدیدی که قبلاً انجمن مزبور متعرض آن نشده بود را در بر خواهد گرفت.

۶- موضوعاتی که در فعالیت جدید ILA مورد بررسی قرار گرفت

حوزه آبریز بین‌المللی، حقوق حاکم بر منابع زیر زمینی آب، قواعد تکمیلی حاکم بر منابع آبی بین‌المللی، پرداخت غرامت‌های ناشی از ایراد خسارت مرزی به آبراهه بین‌المللی، آلودگی ناشی از مصرف آب‌های حوزه آبریز بین‌المللی^۱ و جریان مناسب آب در آبراهه‌ها.^۲

علی‌الخصوص، قواعد مربوط به اداره منابع آبی بین‌المللی باید در قلمرو شمول اصل استفاده برابر از منابع آبی بین‌المللی نگریسته شود. براین اساس، طبق توافق نامه دو یا چند جانبه میان کشورهای ساحلی، نهادی تأسیس می‌شود که در موارد خاص با حضور دولت‌های ساحلی به تعیین محدوده «استفاده برابر» خواهد پرداخت.

به‌علاوه، مقرراتی که در مورد منابع زیر زمینی آب مورد پذیرش قرار گرفت، در مجموع توسعه دایره شمول مقررات هلسینکی را در مورد منابع زیر زمینی آنها به دنبال داشت.

بنابراین، ILA مجموعه‌ای از مقررات مربوط به منابع آبی بین‌المللی را در طول دو دهه وضع نمود. باین وجود، این نکته را نیز باید در ذهن داشت که رویکرد جامعی که توسط کمیته منابع آبی دنبال می‌شود منجر به وضع حجم وسیعی از قواعد و مقررات در دو حوزه زیر شده است: نخست حوزه جدید حقوق حاکم بر منابع آبی بین‌المللی مانند تنظیم جریان آب رودخانه‌های بین‌المللی و دوم حوزه مقررات هلسینکی در مورد آلودگی آب‌ها در حوزه‌های آبریز بین‌المللی.

۴- ادغام^۳ مقررات ILA در مورد منابع آبی بین‌المللی (۱۹۹۹-۱۹۶۶)

با توجه به حجم وسیع فعالیت‌های ILA در زمینه مسائل مربوط به منابع آبی بین‌المللی در چند دهه گذشته، کمیته ILA تصمیم به ادغام مقررات مفصلی گرفت که پیش از این وضع شده بود. کمیته مزبور به ریاست چارلز بورن^۴ این مهم را بر عهده گرفت. در این راستا به این نکته توجه نگردید که مقررات مصوب ILA در زمانی متجاوز از ۳۴ سال تنظیم

^۵. cf Report of Water Resources Committee (Report of the 69th Conference 2000, 8581)

^۶. cf Resolution No. 18/2000 (Report of the 69th Conference 2000, 40)

^۷. New Rules

^۱. Ibid

^۲. Resolution No. 18/2000

^۳. Consolidation

^۴. Charles Bourne

سازمان ملل نیز، طیفی از مسائل مربوط به محیط‌زیست را مورد اشاره قرار داده و دولت‌ها را مکلف به اتخاذ تدابیری جهت حفاظت محیط‌زیست آبراهه‌ها نموده است. در تفسیر و شرح مندرج در ذیل ماده ۱۰ آمده است که اگرچه حفظ جریان داشتن حداقلی آب، صراحتاً مورد اشاره ماده قرار نگرفته است اما تعهد به حفظ محیط‌زیست الزاماً به معنای حفظ جریان حداقلی آب در آبراهه‌های بین‌المللی می‌باشد. در تفسیر مزبور همچنین آمده است که این ماده پیشنهاد شده، آنگونه که دولت‌ها را ملزم به رعایت اصل استفاده برابر از آبراهه‌های بین‌المللی می‌نماید، تعهدی الزامی جهت حفظ جریان حداقلی آب را ایجاد نمی‌نماید.^۴

در کنفرانس لندن احساس شد که تصویب چنین مقرراتی ممکن است در سایه فعالیت انجام گرفته جهت بازنگری مقررات هلسینکی، امری سقیم و ناپخته ارزیابی گردد از این رو مسأله جریان داشتن حداقلی آب، به‌عنوان یکی از موضوعات قابل بحث در آینده به زمان آتی موکول گردید.

به‌علاوه «کمیته منابع آبی» از پیش، فعالیت‌هایی در پیرامون چند مسأله نظیر آسیب‌های زیست محیطی و قاعده عدم ایراد ضرر به دیگری آغاز کرده است که در ارتباط تنگاتنگی به موضوعات منبث از ماده ۱۰ پیشنهادی قرار دارد. علاوه بر آن، برخی دیگر از مسائل مطرح شده در سال‌های اخیر نیز نیازمند توجه از سوی کمیته منابع آبی (WRC) می‌باشد که از میان آن‌ها می‌توان به مدیریت آبراهه‌های بین‌المللی، مسائل محیط‌زیستی نظیر توسعه پایدار، کاستن از میزان آسیب‌های محیطی و ارزیابی تأثیرات محیطی، حفظ حقوق مربوط به جوامع موجود و معیارهای مربوط به کیفیت آب اشاره نمود.

موضوع «مدیریت آبراهه‌های بین‌المللی» از پیش توسط ILA مورد توجه قرار گرفته و بیان شده بود که کشورهای ساحلی موظف هستند که از طریق حسن نیت^۵ و حسن هم

مباحثات صورت گرفته در کمیته منابع آبی، حاکی از این امر است که مسائل بسیار و جدیدی در سال‌های اخیر ظهور یافته و از طرفی نیز بسیاری از مسائل، اهمیت خود را از دست داده‌اند. گرچه، همان‌طور که در قبل بیان شد، این مقررات به‌عنوان قواعدی کلی یا به‌عنوان خط مشی تلقی می‌شدند، لکن شرائط خاص حاکم بر هر یک از آبریزهای بین‌المللی را نیز در نظر داشتند. مقررات اصلاحی تلاش دارد تا توسعه‌های اخیر در فعالیت دولت‌ها را نیز به حساب آورد.

مباحث مطرح شده در لندن پیرامون ادغام مقررات پراکنده به این نکته اشاره داشت که اصول کلی مربوط به «استفاده معقول و برابر» باید در سایه معاهدات اخیر مورد بررسی قرار گیرد، به‌علاوه، ماده ۱۰ - که توسط ILA در کنفرانس قبلی مورد تصویب قرار نگرفته بود - نیازمند شرح و تفصیل بیشتری می‌باشد. ماده ۱۰ می‌گوید: «مطابق با اصل استفاده معقول و برابر، دولت‌ها به صورت فردی، و در صورت اقتضاء به‌صورت جمعی، موظف به همکاری با سایر کشورهای ساحلی بوده، و تمامی تدابیر معقول را جهت تضمین جریان داشتن کافی آب به‌منظور حفاظت از تمامیت فیزیکی، بیولوژیکی و شیمیایی آبراهه بین‌المللی در حوزه سرزمینی خود به‌کار خواهند بست.»

این مقررات - که مبنای انجام مطالعات توسط پرفسور آتن^۱ را تشکیل می‌دهد - به‌دنبال ایجاد قاعده‌ای کلی است که بتواند مسأله «حداقل آب مورد نیازی که باید در جریان باشد»^۲ را مورد توجه قرار دهد. این همان مسأله‌ای است که در سال‌های اخیر بسیار مورد اشاره قرار گرفته است. اخیراً معاهدات بسیاری در مورد جریان آبراهه‌های بین‌المللی برای مصارف متعددی نظیر تولید برق، ماهیگری صنعتی، کشتی‌رانی و کنترل سیل، منعقد و به موقع اجراء گذاشته شده است، لکن سخنی از حفاظت از محیط‌زیست این آبراهه‌ها به میان نیامده است. اما برخی از موافقت‌نامه‌های اخیر التصویب مانند معاهده حوزه رودخانه مکونک،^۳ صراحتاً جریان داشتن حداقلی آب را ضروری دانسته و کنوانسیون

^۴. cf Report of the 60th Conference 2000, 834ff

^۵. Good Faith

^۱. Professor Utton

^۲. Adequate Minimum Stream Flows

^۳. Mekong River Basin Treaty, Article 6 (ILM 34 (1995) 864ff)

جواری،^۱ پیرامون موضوعات مربوط به حوزه آبی مشترک، همکاری نمایند.

با در نظر گرفتن معاهدات اخیر التصویب، کمیته منابع آبی (WRC) ۳ قاعده کلی را در مورد مبحث مدیریت آبراهه‌ها مورد بحث و نظر و بررسی قرار داده است که عبارتند از: مدیریت اشتراکی (توأم با همکاری طرفین)، مدیریت همزمان و مدیریت منسجم.

قاعده «مدیریت اشتراکی»^۲ حاکی از آن است که دولت‌های ساحلی در راستای توسعه، بهره‌وری، حفاظت و کنترل آب‌های شیرین و سرچشمه‌های مربوط به آن، ملزم به همکاری با یکدیگر می‌باشند. «مدیریت همزمان»^۳ نیز بدین معنا است که در رابطه با آب‌های شیرین و منابع آن، دولت‌های ساحلی موظف هستند که نهایت تلاش خود را جهت مدیریت آب‌های سطحی، زیر زمینی و سایر منابع آبی مناسب، در تعامل با یکدیگر و در قالب یک سیستم مدیریتی جامع به کار گیرند. اصل کلی مربوط به «مدیریت منسجم»^۴ نیز بیان می‌دارد که کشورهای ساحلی موظف به انجام نهایت تلاش خود به منظور یکپارچه کردن مدیریت منابع آبی (سرچشمه‌ها و سایر منابع طبیعی) می‌باشند.

این سه قاعده، صراحتاً بر اهمیت این اصل اشاره دارند که: نه تنها مدیریت منابع آبی بین‌المللی نباید به صورت تک بعدی قلمداد شود بلکه کشورهای ساحلی نیز خود موظف هستند تا جنبه‌های متعددی از مدیریت منابع آبی را در نظر قرار دهند. اصل «توسعه پایدار» که به عنوان هدف قابل تحویل از طریق سیاست‌های توسعه‌ای و محیط‌زیستی تلقی می‌گردد، باید در حقوق حاکم بر آب‌های بین‌المللی ادغام گردد و به عنوان یک اصل کلی در زمینه بهره‌برداری از آبراهه‌های بین‌المللی به شمار آید. ماده مربوط به این بحث اذعان دارد که دولت‌ها موظف هستند که به صورت فردی و یا به طور جمعی، مراقبت‌های لازم جهت نیل به مصرف پایدار آب‌های

شیرین و منابع مربوط به آن را که در حوزه صلاحیت آن‌ها قرار دارد به عمل آورند.

توسعه‌هایی (پیشرفت‌هایی) که اخیراً در حوزه حقوق حاکم بر محیط‌زیست بین‌المللی نظیر ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی صورت پذیرفته، نیز باید مورد توجه قرار گیرد. ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی نه تنها در اعلامیه ۱۹۹۲ ریو^۵ مورد تصریحی قرار گرفت بلکه در معاهدات بین‌المللی^۶ نیز در قالب تعهدات لازم‌الاجرا توسط دولت‌ها داخل گردید و نهایتاً باید رابطه میان ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی و قواعد مربوط به انجام مشاوره با سایر کشورهای ساحلی را معین نماید.

مسأله دیگری که طی چند سال اخیر در مورد آبراهه‌های بین‌المللی مطرح شده است، حق جوامع از پیش موجود^۷ می‌باشد. به عبارت دیگر، حق اجتماعات بومی و محلی حوزه آبراهه بین‌الملل به چه نحو خواهد بود؟

این مسأله در انجمن‌های بین‌المللی نظیر کمیسیون ۱۹۹۲ پیرامون تنوع زیستی^۸ مورد توجه قرار گرفته است. از دیگر مواردی که کمیته منابع آبی ILA به بررسی آن پرداخت، توجه به وجود قوانین جدید در طی سال‌های اخیر پیرامون جلوگیری از سیل و یا مقررات قابل اجرا در هنگام مخاصمات مسلحانه و یا پیشگیری و یا حل اختلافات می‌باشد. پیرامون مورد اخیر، معاهدات بسیاری مورد تصویب قرار گرفته است.

سایر مقررات نظیر، مقررات مربوط به کشتیرانی در آبراهه‌های بین‌المللی نیز براساس معاهدات اخیر مورد بازنگری قرار گرفت. مباحث مربوط به کشتیرانی، در مرکز مباحثات این کمیته قرار نداشت. بخشی از دلیل این امر نیز اختلاف میان عرف کشورهای مختلف قاره‌ها پیرامون قاعده آزادی کشتیرانی و محدودیت‌های حاکم بر آن می‌باشد.

نتیجه‌گیری

بعد از چندین دوره نشست و مذاکرات طولانی، کمیته منابع آبی، گزارش نهایی خود را در آوریل ۲۰۰۴ ارائه نمود. گزارش

^۵. The 1992 Rio Declaration on Environment and Development

^۶. e. g. 1991 Espoo Convention

^۷. Pre-existing Community

^۸. The 1992 Convention on Biological Diversity

^۱. Good Neighborliness

^۲. Co-operative Management

^۳. Conjunctive Management

^۴. Integrated Management

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش فاقد تأمین کننده مالی بوده است.

منابع و مأخذ

- 1991 Espoo Convention
- Al Utton (ed.) *The Work of the International Law Association on the Law of International Water Resources* (1996)
- Birnie & Boyle *International Law and Environment* (2002) [326]- [328]
- cf Articles 5 and 6 of the UN-Convention (ILM 36(1997) 700ff)
- cf Evensen *Yearbook of the International Law Commission* 2 (1983), Part One [167]- [168] Para 71
- cf Lammers *Pollution* [110]- [113]
- cf Report of the 60th Conference 2000, 834ff
- cf Report of Water Resources Committee (Report of the 69th Conference 2000, 8581)
- cf Resolution No. 18/2000 (Report of the 69th Conference 2000, 40)
- Committee on the Uses of Waters of International Rivers
- International Law Association
- Johannesburg Conference, September 2002
- L. Caflisch "Regulation of the Uses of International Watercourses" in Salman/Boission(1998) 3ff, 8f and 13
- Mekong River Basin Treaty, Article 6 (ILM 34 (1995) 864ff)
- The 1972 Senegal River Basin Treaty
- The 1978 Treaty of Amazonian Co-operation

مزبور در آگوست همان سال توسط ILA مورد تصویب قرار گرفت. قواعد تصویب شده، توسعه ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی را مورد نظر قرار دادند. مصوبه مزبور به بسیاری از موضوعات مهم نظیر مدیریت پایدار، همزمان و منسجم نیز اشاره نمود. به‌علاوه مشارکت افراد ذیربط در مدیریت منابع آبی نیز مورد تقویت قرار گرفت. علاوه‌برآن، پیشرفت‌های اخیر در زمینه حفظ محیط‌زیست آبیان و ارزیابی تأثیرات محیط‌زیستی نیز در آن گنجانده گردید.

بنابراین، کار انجمن حقوق بین‌الملل،^۱ منجر به تکامل حقوق حاکم بر منابع آبی بین‌المللی شده است. وظیفه کمیته این انجمن نیز بازنگری کلی مقررات تصویب شده و اصلاح مقررات موجود جهت تضمین کارایی آن بود. چنانچه پیشتر نیز اشاره شد مسائل مربوط به آب توسط کمیته ILA در کارگروه فرعی کنوانسیون ریو نیز مورد بررسی قرار گرفته بود. در کنفرانس یوهانزبورگ^۲ که در سپتامبر ۲۰۰۲ برگزار گردید، مسأله تأمین و توزیع آب نیز در کنار سایر مسائل مورد توجه قرار گرفت.

در پایان، می‌توان امیدوار بود که توصیه‌های کمیته ILA پیرامون منابع آبی، همانگونه که در کنفرانس برلین در آگست ۲۰۰۴ مورد تصویب قرار گرفت، بتواند نقش مهمی را در کامل کردن حقوق حاکم بر منابع آبی ایفا نموده و منجر به شکل‌گیری سازمان‌ها و نهادهای بین‌المللی خاص در این رابطه گردد.

ملاحظات اخلاقی: در تمام مراحل ترجمه حاضر، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: در این مقاله هیچگونه تضاد منافی وجود ندارد. **سهم نویسندگان:** این مقاله ترجمه فصل دوم از کتاب مجموعه مقالات حقوق آبراهه‌های بین‌المللی به تألیف سوریا پی سوبدی^۳ است که در سال ۲۰۰۷ توسط انتشارات آشگیت^۴ منتشر شده است.

تشکر و قدردانی: ابراز نشده است

^۴. Ashgate Publishing Company

^۱. International Law Association

^۲. Johannesburg Conference, September 2002

^۳. Surya P. Subedi

- The 1987 Zambesi River Treaty, ILM 27 (1988) 1109 ff
- The 1992 Convention on Biological Diversity
- The 1992 Rio Declaration on Environment and Development
- The 1994 Convention on Co-operation for the Protection and Sustainable Use of the Danube River
- The 1995 Agreement on the Co-operation for the Sustainable Development of the Menkong River Basin
- *Yearbook of the International Law Commission* 2 (1974), Part Two [357]- [359]; *Yearbook of the International Law Commission* 2 (1980), Part One [194]